

Yeni Bir Kapitalizme Doğru

Prof. Dr. Özer Ertuna

Okan Üniversitesi, İİBF.

Özet

Bugünkü uygulandığı şekliyle Küresel Kapitalizm, insan özelemlerine cevap veren sürdürülebilir bir ekonomik düzen değildir. Son yıllarda “küreselleşme” adı ile ortaya çıkan kapitalist ekonomik düzen; teknolojinin yarattığı imkânlarla rağmen, açlığı ve sefaleti yok edememiş, sosyal ve politik sorunları arttırmış, dünyanın ekolojik dengelerini altüst etmiştir. Bu durum sürdürülebilir bir durum değildir. Dünya kapitalizme alternatif veya alternatifler yaratmak, geliştirmek zorundadır. Bu makale günümüzdeki uygulanış şekliyle kapitalizmi denetlemekte, kapitalizmin yarattığı tepkileri değerlendirmekte ve arayışlar sonucu ortaya çıkan yeni kapitalizm kavramlarını tanıtmaktadır. Makale, yeni alternatif arayışlarına tüm çevrelerin katılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kapitalizm, Küreselleşme, Şirket Sosyal Sorumluluğu.

JEL Sınıflaması: A13, E13

Abstract (Towards a New Capitalism)

The way it is practiced today global capitalism is not a sustainable economic system to meet the aspirations of human beings. The capitalist design which evolved under a new name called “globalization” was not able to eliminate poverty and hunger but augmented the social and political problems, and threatened the ecological balances of the world, in spite of all the means created by technological improvements. The present conditions are not sustainable. The world needs to create or develop alternative or alternatives to capitalism. This article provides an audit of capitalism as it is practiced today, evaluates the current resistance it has created, and presents some of the new capitalism concepts created by the search for a better system. The article attempts to encourage everyone to join the search for new alternatives.

Key Words: Capitalism, Globalization, Corporate Social Responsibility (CSR).

JEL Classification: A13, E13

Günümüzün Küresel Kapitalizmi¹

İnsanlık günümüze gelene kadar, ürettiklerini paylaşmaya veya paylaşmaya yarayan pek çok ekonomik sistemler geliştirmiş ve uygulamıştır. Ancak kaynaklar az, üretim teknolojileri düşük dü-

zeylerde olduğundan uygulanan tüm sistemler insanların özelemleriyle uyuşan “adil” bir düzen kurulmasına imkân vermemiştir. Tüm tarih boyunca ezilenler ve ezenler olmuştur.

20. yüzyılda, teknolojinin yaptığı büyük hamleler, insanlığa ekonomik sorunlarını çözme yolunda güçlü imkânlar yaratmıştır. İnsanlar, belki de tarihte ilk defa ekonomik özelemlerini gerçekleştirebilecek imkâna kavuşmuştur. Ancak, 20. yüzyılda

¹ Bu bölüm yazarın Türkçe olarak Türkiye’de basılan Ertuna, Özer, *Kapitalizmin Son Direnişi*, ALFA, İstanbul, 2005 ve İngilizce olarak basılan Ertuna, Özer, *Wealth Welfare and the Global Free Market - A Social Audit of Capitalist Economics*, Gower, 2009. kitaplarından özetlenmiştir.

yaygın olarak kullanılan iki ekonomik düzen buna imkân vermemiştir. Bu iki düzenden biri kapitalist serbest piyasa ekonomisi, diğeri ise merkezi karar düzenine bağlı sosyalist ekonomileriydi. Bu iki ekonomik sistem, birbirlerine zıt sistemler gibi görünmesine karşın, ikisi de batı düşünce yapısının ürünüydü ve aralarında büyük bir benzerlik vardı. Kapitalizm özel mülkiyet, sosyalizm ise kamu mülkiyetini öngörüyordu. İki sistemin temel farkları, insanla ilgili varsayımlarından kaynaklanıyordu. Kapitalist sistem insanların tümünü, temelde ihtiras sahibi, bencil, kendi çıkarları uğrunda çaba gösteren bir varlık olarak görüyor; sosyalizm ise insanı hizmet peşinde koşan, toplumcu, dayanışmaya müsait varlıklar olarak görüyordu. Her iki sistem de dünya üzerinde cennet vaat ediyordu. Kapitalist sisteme göre, herkesin kendi çıkarları peşinde koşması neticede toplumun çıkarlarına hizmet edecekti. Sosyalist sistem ise, işçi sınıfının ayaklanması sonucu sınıfsız, sömürsüz bir düzen gerçekleşecekti.

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini (Bildirisini) onayladı. Bu insanlığın özlemlerini yansıtan çok önemli bir metindi. Bu Beyanname tüm insanlara iâşe, korunma, istihdam, politik, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi haklar tanıyordu. Sistemler bu hedeflere yönelecekti. Fakat durum böyle olmadı. Mevcut sistemler insanların bu özlemlerini gerçekleştirebilecek şekilde geliştirilemedi.

1980 yılında pek çok şey değişti. Kapitalizmin daha da güçlenmesi ve küreselleşmesinin temelleri atıldı. Dünya Bankası ve IMF, tüm kalkınmakta olan ve kalkınmamış ülkelere kapitalist serbest piyasa ekonomisini tek reçete olarak dayattı. Bu reçete daha sonraki yıllarda akademik

dünyada Washington Uzlaşması olarak adlandırıldı. Bu reçete tüm ülkelere, o ülkelerin özel durumları göz önünde tutulmadan uygulandı. Reçete, bütçe disiplini ve vergi reformu, liberalleşme, özelleştirme ve piyasalar üzerindeki denetimlerin kaldırılmasını içeriyordu.

1990 yılı bir dönüm noktası oldu. 1917'lerde kurulan sosyalist sistem, devleti ön plana çıkartıp, insanların ihtiyaç ve özlemlerine cevap vermediği için çöktü. Bu durum, devlete öncelik veren bir sistemin çöküşü olarak değil de, kapitalizmin zaferi olarak algılandı. İşte bu kapitalizmi bir araç olmaktan çıkarıp bir amaç haline dönüştürdü. Kapitalizm ilkeleri tartışılmaz bir din haline geldi. Oysa bu din insanların özlemlerine cevap vermeyen bir dindi. Bu dinin havarileri kapitalizme dayalı dünya düzeninin tüm ülkelere dayatılmasına karar verdi. 1994 yılında, GATT (Ticaret ve Gümrükler Genel Anlaşması) imzalanmasıyla uzun zamandır planlanan "Yeni Dünya Düzeni" şekillendi. Bu yeni dünya düzeninin adı "küreselleşme" oldu.

Dünya üzerinde yayılmasına çaba gösterilen yeni kapitalist düzenin paradigması ve kurallarını şöyle özetleyebiliriz. Küreselleşme diye adlandırabileceğimiz yeni şekillenen kapitalist serbest piyasa ekonomisi şu iki temel paradigmaya dayanmaktadır: Birincisi, günümüzde mal ve hizmet algılanması değişmiştir. Mal ve hizmet fiziki yapılarından çok marka, tasarım gibi fiziki olmayan yapılarıyla algılanmakta ve değerlendirilmektedir. İkincisi ise, günümüzde mal ve hizmetlerin fiziki ve fiziki olmayan yapıları ayrı ayrı üretilebilmektedir. Fizikli yapılar mevcut teknoloji tarafından herhangi bir yerde üretilebilmektedir. Fiziki üretim alanında yoğun rekabet vardır. Bu nedenle üretim emeğin ucuz olduğu yerlerde

yapılabilmektedir. Rekabet nedeniyle büyük işçi havuzlarının bulunduğu ülkelerde işçilik ücretleri çok düşük gerçekleşebilmektedir. Malların fiziki olmayan yapıları ise entelektüel sermaye (fikir sermayesi) ile üretilmektedir. Marka, tasarım gibi fikir sermayesine ise ekonomisi güçlü, iletişim ağlarına hakim ülkeler sahiptir. Zaman içinde fikir sermayesinin önemi artmakta, fiziki üretimin kazançları düşmektedir.

Küreselleşme diye adlandırabileceğimiz yeni şekillenen kapitalist serbest piyasa ekonomisi şu dört kural üzerine inşa edilmiştir. Bu kurallardan birincisi serbest ticaret kuralıdır. Bu kurala göre mal ve hizmetler hiç bir engel olmaksızın tüm ülkeler arasında dolaşabilecektir. Yani gümrük engeli, kota engeli veya dolaylı bir engel bulunmayacaktır. İkinci kural ise, fikir mülkiyet haklarının tamamen koruma altına alınmasıdır. Markalar, tasarımlar, telif hakları, yerel simgeler, basılı devreler ve bütün bu gibi fikir sermayeleri kopya edilemeyecek ve koruma altına alınacaktır. Üçüncü kural emeğin serbest dolaşmasına izin verilmemesidir. Kurulan kapitalist düzende işçinin serbest dolaşımı ile ilgili herhangi bir kural yoktur. Bu nedenle de ülkeler işçilerin serbest dolaşımını kısıtlayabilmektedir. Dördüncü kural sermayenin serbest dolaşımıdır. Bu konuda GATT'ta bir anlaşma sağlanamamıştır. Fakat küreselleşmenin kurumları bu konuda çok etkin propaganda ile bunu sağlamaktadır. Bu kural uluslararası şirketlerin ucuz üretim yeri ve güçlü pazarlara ulaşmasında kolaylıklar getirmektedir.

Bu ki paradigma ve dört kural altında sistem marka ve tasarıma sahip olan şirketlere, hammaddelerini en uygun ülkelerden alıp, üretimlerini diledikleri yerlerde ucuz yapmalarına, ürünlerini pazarların en uygun olduğu yerlerde satmalarına

ve kazançlarını arttırmalarına imkan vermektedir.

Sistemin uygulamasının yarattığı sonuçlar ise şöyle özetlenebilir: 2004'e gelindiğinde 10 yıl gibi kısa bir süre içinde Yeni Dünya Düzeninin umulduğundan daha başarılı olduğu görülmüştür. Düzenin doğal ekonomik sonuçları hemen ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan sonuçları, *Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı*, kitabının yazarı, eski Dünya Bankası ekonomi danışmanı, Nobel ödüllü Joseph Stiglitz'in dilinden belirtelim. Stiglitz, kitabını yazma nedenini, "Bu kitabı yazdım çünkü Dünya Bankası'nda çalışırken küreselleşmenin, gelişmekte olan ülkeler, özellikle bu ülkelerde yaşayan fakirler üzerindeki yıkıcı etkisini gözlerimle gördüm." diye açıklıyor. Ve devam ediyor: "Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasında büyüyen uçurum, Üçüncü Dünyada gittikçe artan sayıda insanı korkunç bir yoksulluğa itiyor ve günde bir dolardan az parayla geçinmek zorunda bırakıyor. Yirminci yüzyılın son on yılında defalarca tekrar edilen, yoksulluğu azaltma vaatlerine karşın, yoksulluk içinde yaşayan insanların gerçek sayısı neredeyse 100 milyon arttı.² Bu gerçekleşirken dünyanın toplam geliri yılda ortalama yüzde 2.5 büyüdü."³ "Az sayıda insanın akıl almaz servet içinde yüzdüğü dünyada, beş yaşından küçük 200 milyon çocuk iyi beslenemediği için normal kilosunun altında yaşıyor. Her yıl 14 milyon çocuk açlığın neden olduğu hastalıklar nedeniyle ölüyor... Bu insanlık trajedisi yalnızca yoksul ülkelerde yaşanmıyor. Amerika Birleşik Devletleri gibi zengin bir ülkede 6.1 milyon yetişkin

² 1990'da 2 milyar 718 milyon insan günde 2 dolardan az parayla yaşıyordu. 1998'de 2 dolardan az parayla yaşayan fakirlerin sayısı 2 milyar 801 milyon olarak hesaplandı. Bu hesabı yapmada Dünya Bankası.

³ Joseph Stiglitz. *Küreselleşme – Büyük Hayal Kırıklığı*, plan b yayımları, 2002. s.27.

ve 3.3 milyon çocuk gerçek bir açlık çekiyor.”⁴ Özellikle kapitalist serbest piyasa ekonomisinin yarattığı maddi ihtiraslar ve tüketim çılgınlığı dünyamızın tabii kaynaklarının tükenmesine, ekolojik dengele- rin bozulmasına neden oluyor.

I. Mevcut Küresel Kapitalizmin İnsan Özlemleriyle Çelişkisi⁵

Günümüzde kapitalist sistem insanların özlemleriyle çelişmektedir. İnsanların özlemlerine cevap verebilecek yeni bir ekonomik sistemin yaratılması gerekmektedir. Mevcut kapitalist düzenin insan özlemleriyle çatışan yönlerini kısaca şöyle tanımlayabiliriz:

- Kapitalist sistemin odak noktası bireydir; birey rasyoneldir; birey kendi mutluluğunu ençoklamaya çalışır. Etrafındakiler (bunlar diğer bireyler, sosyal, ekonomik ve ekolojik çevre olabilir) onun karar mekanizmasında yer almazlar. **Oysa**, özlemlerde birey toplumdan soyutlanamayan bir bütünün parçasıdır. Birey kararlarını alırken toplum ve kendi mutluluğu arasında bir uyum peşindedir.⁶

- Kapitalist sistemde bireyler (kişiler, şirketler, ülkeler ve bloklar) kendi çıkarları peşinde koşar. Çıkarın geçerli olduğu bir ortamda standart yoktur. Serbest ticaretin havariliğini yapan bir ülke çıkarları söz konusu olduğunda, hemen korumacı önlemlere yönelebilir. Bu kişiler için de böyledir. Kapitalist ekonomi, kişileri, çıkarları uğruna mesai arkadaşlarıyla

dahi ölüm-kalım yarışına sokar.⁷ **Oysa**, özlemlerde çıkar değil “hak” önemlidir. Özlemlerde önemli olan askeri güç, fiziki güç, ekonomik güç veya propaganda gücü değil haklı olmaktır. Haklı bir davada yenilgi, haksız zaferden yeğ tutulur. Hak kavramı, çok kapsamlı, tüm hayat felsefesini etkileyen bir kavramdır. Bu kavram çok eski ve köklü bir kavramdır.

- Kapitalizm rekabet ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Kapitalizmde, insanlar arası, şirketler arası, ülkeler arası, bloklar arası rekabet ilerlemenin temel kaynağıdır. Kapitalizmin tanımladığı rekabet, alt edici, hatta tahrip edici bir rekabettir. Bu tür rekabet ile çatışma çok silik bir çizgi ile ayrılmaktadır. Bu nedenle kapitalist zihniyet “medeniyetler çatışmasından” dahi söz edebilmektedir. **Oysa**, özlemler “dayanışmadan” yanadır. Günümüzde rekabet ve dayanışma olgusu ve bunlar arasındaki etkileşim tamamen anlaşılmış değildir. Rekabet ve “işbirliği” arasında daha yakın bir ilişki saptanabilir.⁸ Rekabet için taraflar çeşitli işbirlikleri kurabilir. Fakat, dayanışmanın hedefi rekabet olmayabilir. Bu nedenle özlemlerimizde “hizmet yolunda yarışma” kavramı önemli bir yer tutmaktadır.

⁷ Bu uygulama, özellikle, moda olan şirket küçülmeleri sırasında işten çıkarmalarda “başarı” ile yürütülmüştür.

⁸ M. Michel Waldrop’un Karmaşıklık adlı kitabında, John H. Holland şöyle demektedir. “...İktisat ve biyolojideki bütün çalışmalara rağmen, daha hâlâ rekabette neyin merkezi olduğunu ortaya çıkarabilmiş değiliz. Burada bir zenginlik var ve biz buna yaklaşmaya daha yeni başladık. Rekabetin işbirliği yönünde çok güçlü bir saik yaratması şeklindeki sihirli olguya bir bakın. Bazı oyuncular kendiliğinden olarak karşılıklı destek için ittifaklar ve sembiyotik ilişkiler oluşturuyorlar. Bu her düzeyde ve biyolojiden ekonomi ve politikaya kadar kendi kendini uyarlayan bütün karmaşık sistemlerde oluyor. Rekabet ile işbirliği antitezler gibi görünebilir, ama daha derin bir düzeyde bunlar aynı madalyonun iki yüzüdür.” M. Michel Waldrop, *Karmaşıklık – Düzen ve Kaosun Eşiğinde Beliren Bilim*, Henkel, 2003. s.210.

⁴ A report of The International Forum on Globalization, *Alternatives to Economic Globalization, A Better World is Possible*, Berrett-Koehler Publishers, San Fransisco. 2002. s.7.

⁵ Bu bölüm yazarın yukarıda zikredilen iki kitabından alınmıştır. s.217-221.

⁶ Toplumu ön plana çıkartılıp, bireyin unutulmasının da yanlış olduğu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkmıştır.

▪ Kapitalizm insanın “doyumsuzluğu” üzerine inşa edilmiştir. Artan tüketim azalan doyum yaratır; fakat, doyumunu artırır. Doyum için sınır yoktur. Şu anda zengin ülkelerin kişi başına gelir düzeyi 30,000 dolardır. Bu ne kadar yükselmelidir? Kapitalizmin bu soruya cevabı nettir: Kıyasıya bir rekabet ortamında yükseltilebileceği kadar. Kapitalizm, başkaları pahasına, çevre ve doğa pahasına tüketimi artırma yarışını amaç haline getirmiştir. Kapitalizmde doyum değil, doyumsuzluk esastır.⁹ **Oysa**, Özlemler doyumdan yandadır: Dünyamızla, çevremizle, toplumlarla uyumlu ilişkiler içinde bir doyum. Özlemlerimiz tüketim odaklı değil, huzur ve mutluluk odaklıdır. Huzur ve mutluluğa ulaşmada çevremizle, dostlarımızla, doğa ile ilişkilerimiz çok önemlidir. Özlemlerimiz hümanisttir: Tüm insanlığın huzur, mutluluk ve refahıdır.

▪ Kapitalizmde şirketler kâr etmek için tüketici insanı “kral” olarak tanır. Ama burada da insan amaç değil, sadece araçtır. İnsan insan olduğu için değil, kâr arttırmanın yolu olduğu için kraldır. Kâr hedefine ulaşmak için kralı (tekelleşme sonucu) sömürerek mümkün ise, bu yola başvurulabilir. Kapitalizmin, tekelleri önleyici kuralları vardır, fakat yeni tanımlamalarla bu kurallar gevşetilmektedir. Uluslarüstü şirketlerin yaygınlaşması kimin kral olarak tanımlandığı hususunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Yeni dünya düzeni bu uluslarüstü şirketlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde yapılandırılmaktadır. **Oysa**, özlemlerimizde insan, insan olduğu için kıymetlidir. Hedef in-

sandır. Geri kalan her şey bir araçtır. Sistemlerin insan için kurulması gerekir. İnsan kraldan da ötedir. “Kula hizmet, Hakka hizmettir.”

▪ Kapitalizm üretim alanında insanı diğer üretim araçlarıyla rekabet eden, istihdam edilebilmesi için diğer üretim araçlarından ucuz olması gereken bir araç olarak görmektedir. Kapitalizmde insan bir maliyet unsurudur. Kârını ençoklayabilmek için rekabet içindeki şirketler maliyetlerini düşürmek zorundadır. Bu nedenle, kârı ençoklamak için işçi yerine makine kullanılabilir. Bu kapitalizmde “iyi” bir gelişmedir. Bu nedenle de işsizlik kapitalist ekonominin çözümleyemediği bir sorundur. Kapitalizmin yarattığı ekonomik bunalımlar sırasında işçiler kitleler halinde işten çıkarılır. Bu da krizleri besler. **Oysa**, özlemlerimizde insan üretimin temel kaynağıdır. Teknolojiyi yaratan, tasarımı yaratan, marka ve modayı yaratan, hatta sermayeyi yaratan insandır. İnsan üretkendir. Üretim birimlerinde katılım, kader birliği ve paylaşım esastır.

▪ Kapitalizme göre insan tüketimle doyumunu artırır. Kapitalizmde insan için çalışmak bir külfet, bu çalışma karşılığı aldığı ücret nimettir. **Oysa**, özlemlerimizde çalışmak, iyi bir iş sahibi olmak, bir şeyler yaratmak başlı başına nimettir. Alınan ücret bir insanın çalışmasından, işinden elde ettiği nimetlerden sadece bir tanesidir. Çalışma insanlara kendilerini kanıtlama ve yüceltme imkânları yaratmaktadır. Çalışma insana bir statü (bir kimlik) kazandırmaktadır.¹⁰

⁹ M Michel Waldrop’un Karmaşıklık adlı kitabında, Gell Mann şöyle demektedir. “Bizim çapraz kültürel döllenmelere *ihtiyacımız* var. “Özellikle önemli olan bir şey, bizim kendi kültürümüzün maddi ürünlere olan iştahını nasıl sınırlayacağımız ve bunun yerine daha ruhi iştahları nasıl geçireceğimiz konusunda keşifler olacaktır.” M. Michel Waldrop, age., s.402.

¹⁰ Japon sanayiinde, bilinçli olarak, ordudakine benzer bir statü yapısı oluşturulduğu, bu nedenle de Japon şirketlerinin yöneticilerine Amerika’da olduğu gibi, 10 misli, 100 misli ücretler ödemedikleri, bunun onlara rekabet üstünlüğü yarattığı söylenmektedir.

▪ Bundan önce belirttiğimiz iki ilkeyi birlikte ele aldığımızda, kapitalizmde insan üretirken makineden farkı olmayan bir araç (bazı durumlarda köle dahi diyebilirsiniz), tüketirken ise “kral”dır. Bu kapitalizm için çok önemli bir çelişkidir. Kapitalizm dinamiğinde bile, ücretleri kısıtığınızda veya işsizliğe neden olduğunuzda, işçi gelirini kaybetmekte, yani “kral” satın alma gücünü yitirmektedir. Bu ekonomik bunalımlarda sık sık karşımıza çıkan bir durumdur. Öbür yandan, bir an için, gelecekte tüm üretimin makinelerle, robotlarla üretildiğini kabul edelim. İnsanlar tüketecek geliri nereden bulacaklardır? Belki öyle bir düzende her insanın bir robotu olması gerekecektir. **Oysa**; özlemlerimiz insanı sadece, üretim aracı veya “kral” olarak değil, kültürüyle, inançlarıyla, çalışma şevkiyle bir bütün, hatta doğa ile bir bütün olarak görmektedir.

▪ Kapitalizmde insanların üstünlükleri, onların ekonomik yarışta daha üstün ve başarılı olmalarını sağlar. Üstün olanlar el üstünde tutulur iyi ücret alır, kâr veya kazanç elde eder. Üstün olmayanlar, başarılı olmayanlar ekonomik sistemden dışlanır. Bunlarla sosyal yardım kuruluşları ilgilenir. Üstünlüğün iki kaynağı vardır. Ya, Tanrı (Yaratan) üstün yaratmıştır; ya da, kişi toplumun imkanları ve kendi çabalarıyla bu üstün düzeye ulaşmıştır. Kapitalizme göre üstünlük nereden kaynaklanıyorsa kaynaklansın, yarattığı nimet sahibinin hakkıdır. Yeni ekonomik düzende, patent, telif hakları, baskılı devreler, markalar, ticari sırlar, yöresel belirleyiciler gibi haklar “fikir mülkiyeti hakları” adı altında, bu haklardan sadece sahiplerinin yararlanması için tam bir koruma altına alınmıştır. **Oysa**, özlemlerimizde, Tanrının bahsettiği üstünlükler, kullara onları sınamak için, başkalarıyla paylaş-

mak için verilmiştir. Bu parasal zenginlik için geçerli olduğu kadar, tüm zihinsel üstünlükler, hatta ahlaki üstünlükler için de geçerlidir. Toplumun eğitim imkanları gibi tüm imkanlarından yararlanıp, kişilerin kendi çabalarıyla geliştirdikleri üstünlükler ise onlara hak ve sorumluluklar yüklemektedir. Özlemlerimiz, ilaçların pahalı olması nedeniyle, insanlığın AIDS hastalığı ile yaptığı savaşı kaybetmesini yüreğine sığdıramaz. Petrol kaynaklarına el koyabilmek için yapılan savaşlarda insanların öldürülmesini haklı göremez.

Sistemler insan inançlarının ürünleridir. İnanç sistemlerinde de, ilkelerin çatışması söz konusudur. Zerdüşt dininde bu çatışma “aydınlık” ile “karanlık” arasında, yani Ahura-Mazda ile Ahriman arasındaki çatışma olarak tanımlanmış, insanlara, hür iradeleriyle Ahura-Mazda saflarında yer almaları öğütlenmiştir. Vedalarda bu çatışma iyilik ve kötülük arasındaki çatışmadır. İslam dininde ise çatışma “Hak” ile “Batıl” arasındadır. Pek çok inanca göre insan doğru yolda gitme yeteneğine sahiptir. Onun yolunu şaşırtan “nefs”idir. Bu nedenle kişilerin nefislerine hakim olmaları gerekir. Bazı inançlarda ise tüm ıstırapların kaynağı istekler ve tutkulardır. Bu istek ve tutkular doyumsuzluğu, ıstırapı yaratır. İnsanların bu istek ve tutkularından, yani doyumsuzluktan kurtulması gerekir.¹¹ İnsanlar tarih boyunca çok mesafe almış, “İnsan Hakları Evrensel Beyanname” gibi bir ilkeler dizisini kabul etme aşamasına ulaşmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname de insanlığın özlemlerini yansıtmaktadır.

¹¹ “Kardeşlerim, acıyı, üzüntüyü yok etmek için bu doyumsuzluğu yenmek, istekleri, tutkuları söndürmek, kovmak, silmek, onlara varlığımız içinde barınacak en küçük bir yer bile bırakmamak gereklidir.” İlhan Güngören: Buda ve Öğretisi, Yol Yayınları, İkinci Basım, Eylül 1988.

Günümüzün teknolojik gelişmeleri özlemlerimiz doğrultusunda hızla ilerleme imkanı tanımaktadır. Fakat, kapitalist sistem bu özlemlerin gerçekleşmesi konusunda bir engel olarak direnişini sürdürmekte, bir yandan insanlar arasında çok önemli bir bilinçlenme ve yeni sistem arayışları yayılmaktadır.

II. Küresel Kapitalizme Karşı Bilinçlenme ve Direniş

Küresel kapitalizme karşı direniş de küresel boyutlarda olmuştur. Her ülkeden milyonlarca insan daha adil bir dünya için özlemlerini yüksek sesle, internet dahil, kullanabildikleri her ortamda duyurmaya çalışmaktadır. Protestocular, dış ticarete değil, yeni dünya düzeninin getirdiği "serbest (free) dış ticaret"e karşıdır: Onlar "adil" (fair) bir dış ticaret, zenginlere hizmet ettiği kadar yoksullara da hizmet eden bir düzen istemektedir. Bu direnişleri aşağıda kısaca özetleyeceğiz. Özetlemizde kronolojik sıraya önem vermeyeceğiz.

1999 sonrasında, protestocuların hedefi Dünya Bankası, IMF ve DTÖ olmuştur. Protestocular, gündeminde liberalleşmeyi daha da ileri götürme tartışmalarını açmak olan, DTÖ'nin Bakanlar Düzeyindeki 1999 Seattle toplantısını engellemiştir. Toplantı yapılamayıp, 2001 yılına ertelenmiştir. Bir taraftan, küreselleşme taraftarı Dünya Ekonomik Forumu adı altında Davos toplantıları yaparken, küreselleşme karşıtları 2001 yılında, Brezilya'nın, Porto Alegre şehrinde alternatif, Dünya Sosyal Forumu'nu düzenlemiştir. Bu toplantının teması "Başka Bir Dünya Yaratılabilir" idi. Dünya Ekonomik Forumu ve Dünya Sosyal Forumu her yıl devam etmektedir.¹²

¹² Ekonomik küreselleşmeye karşı direnişte, IFG, Uluslararası Küreselleşme Forumu'nun (The

2001 yılında DTÖ'nin Bakanlar Düzeyindeki toplantısında AIDS gibi hastalıklarda ilaç patentleri sorgulanmıştı. İlaç patentlerinin acil durumlarda askıya alınabileceği kabul edildi ama, patent haklarını belirleyen TRIPS anlaşmasının metni bu yönde değiştirilmedi. İlgili ülkeler de kendi kanunlarını bu yönde değiştirme yoluna gitmediler.¹³ "AIDS vakasında uluslararası öfke o kadar büyüktü ki ilaç firmaları geri adım atmak zorunda kaldılar ve nihayet 2001'in sonlarında fiyatlarını düşürüp ilaçları maliyetine satmayı kabul ettiler.¹⁴

Küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası, uluslarüstü şirketlerdir. 1990 sonrasında pek çok uluslarüstü şirket üretimlerini işçiliğin çok ucuz olduğu ülkelere kaydırmışlar, doğrudan yatırım veya bu ülkelerdeki şirketlerle işbirliği yaparak mallarını çok düşük maliyetlerle üretebilmişlerdir. Yine bu şirketler bir ülkede, sendikalaşma veya başka nedenlerden, ücretlerin yükselmesi sonucu üretimlerini başka ülkelere kaydırmışlardır. Uluslarüstü şirketlerin bu tutumları zengin ülkelerde (özellikle Amerika'da), işçi sendikalarının da desteği ile, sivil toplum örgütlerinin çok büyük tepkilerine neden olmuştur. Çok yaygın bir kitle uluslarüstü şirketlerin uygulamalarının "insancıl" olmadığı iddialarıyla bu şirketlerin mallarını boykot etme kampanyaları başlatmışlardır.

International Forum on Globalization) araştırma ve fikir geliştirme çalışmaları etkili olmuştur.

¹³ Bu konuda Harvard Tıp Okulu Profesörlerinden Marcia Angell'in ilaç patent haklarının yarattığı sorunlar ile ilgili çalışmaları çok önemlidir. Bakınız: New York Review of Books, The Truth About the Drug Companies, Volume 51, Number 12, July 15, 2004. <http://www.nybooks.com/articles/17244> ve Frontline: The Other Drug War: Interviews: Marcia Angell. <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/other/interviews/angell.html>.

¹⁴ Stiglitz, age., s. 30.

Dünya nimetlerinden çok küçük bir grubun yararlanmasına rağmen, kapitalizmin doyumsuzluğunun ve bu doyumsuzluk sonucu ortaya çıkan israfın yükünü dünyanın ekolojik dengelerinin taşıyamayacağı bilinci giderek yayılmaktadır. Bu bilinçlenmeye Eski Amerikan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Al Gore ve Michael Moore'un yaptığı filmler önemli katkılarda bulunmaktadır.¹⁵

Her ne kadar küresel kapitalizm bilimi de egemenliği altına alan bir din hüviyetine bürünmüşse de uygulamalar sonrası bilimsel eleştiriler de başlamış ve güçlenerek büyümüştür. Bu bilimsel sorgulamalara örnek olarak iki akımı işaret edeceğiz. Gerçekdışı Ekonominin Sonrası hareketi üniversitelerde okutulduğu şekliyle klasik ve neo-klasik ekonominin gerçekleri yansıtmadığı görüşüne dayanmakta ve gerçek hayata dayalı bir ekonominin gelişmesi için zemin hazırlamaktadır. Akımın üç ayda bir çıkan internet dergisi tüm ülkelerde üye olanlara bedelsiz olarak iletilmekte ve çok önemli bir arayış ortamı yaratmaktadır. Santa Fe Enstitüsü 1984 yılında kurulmuş olan, özel, kâr amacı gütmeyen bir araştırma ve eğitim merkezidir. Bünyesinde, çok sayıda ekonomi ve diğer bilim dallarında ün yapmış, bir kısmı Nobel Ödülü sahibi bilim adamları bulunmaktadır. Ekonomi bilimi açısından bakıldığında, Enstitü, neo-klasik bakış açısından tamamen ayrılmaktadır. Neo-klasik ekonomi, azalan getiriler, statik denge ve su götürmez bir rasyonelliğe¹⁶ dayanmaktadır. Oysa, Santa Fe yaklaşımı, artan getirileri, sınırlı rasyonelliği ve ev-

rim ve öğrenmenin dinamiklerini vurgulamaktadır. "Ekonomiye bir tür Newtoncu makine olarak bakmak yerine onu organik, kendi kendini uyarlayan, şaşırtıcı ve canlı bir şey" olarak görmektedir.¹⁷

III. Kapitalist Şirketlerin Arayışları

Küresel kapitalizm karşısında oluşan tepkiler ve kapitalizmin sorgulanması, kapitalist şirketleri de yeni arayışlara yöneltmiştir. Kapitalist şirketler kısa vadeli kârlar peşinde koşma yerine, uzun vadeli "sürdürülebilir kârlılık" diye tanımladıkları yeni bir kârlılık kavramına yönelmektedir. Sürdürülebilir kârlılık ilkesinin temelinde yatan "etik değerlere saygı" ve "şirketlerin sosyal sorumluluklarına karşı duyarlılıktır". Şirketler, insan vicdanının benimseyemeyeceği davranışlarının başarılarını engelleyeceğini, giderek kavramaktadır. "İş etiği", "şirketlerin sosyal sorumluluğu" ve "çevre korumacılığı" kavramları giderek taraftar toplamakta ve yaygınlaşmaktadır. Şirketler bugün için, hâlâ "iş etiği", "sosyal sorumluluğu" ve "çevre korumacılığını" kârlarını arttırmak için bir aracı olarak görmektedir. Amaç, yine de "kâr" etmek, sürdürülebilir bir kârlılığa kavuşmaktır. Şirketler "kâr" edebilmek için müşterilerinin değer yargılarına uymanın gerektiğini anlamaktadır. Ancak, burada da bir çelişki yatmaktadır: Tüketiciler, çevre kirletmeyen, ekolojik dengeleri koruyan malları satın almak için, az da olsa fedakârlığa katlanarak daha fazla fiyat ödeyebilmektedir. Tüketicilerin bu duygularından yararlanan şirketler, müşterilerinin gösterdiği duyarlılığı göstermemekte ve bu duyguları kârlarını yükseltmek için kullanmaktadır.

Kapitalist şirketlerin, etik değerlerin önemini farkına varmaları, esasında ka-

¹⁵ Al Gore, Uygunsuz Gerçek filmini yaptıktan sonra 2007 yılında Nobel Ödülü almıştır. Michael Moore'un Belgesel Film dalında Oskar Ödülleri bulunmaktadır.

¹⁶ Rasyonellik, ekonomide net olarak tanımlanmış bir deyimdir. Bu kavram, bireylerin tutarlı davrandıklarını ve kendileri için doğru olan şeyleri bildiklerini varsayar.

¹⁷ M. Mitchell Waldrop, age., s.285.

pitalizm için çok önemli bir aşamadır. Bu gelişme ekonomi bilim dalı için de devrim sayılabilecek bir gelişmedir. Ekonomi bilim dalı “normatif” olmadığını, “pozitif” bir bilim dalı olduğunu ileri sürmektedir. Yani, ekonomi bilim dalı değer hükümlerini hesaba katmayan bir dal olduğunu belirtmektedir. Oysa, bireylerin, tercihlerini, ekonominin makineye bezer bir şekilde tanımladığı “ekonomik insan” olarak değil, değer yargılarına önem veren bireyler olarak yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu da ekonomi “bilim dalının” hayatın gerçeklerinden ne denli uzak olduğunu gösteren başka bir örnektir. Aynı şekilde, ekonominin kurumları, şirketler, bu gerçeği görüp, siyasetlerini ona göre yeniden şekillendirmektedir.

Şirketlerin sürdürülebilir karlılık hedefine yönelmesi, ve insana ve doğaya saygılı bir tutum içine girmelerinin güzel bir örneği, Hollanda Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Dış Ticaret Ajansı'nın 2003-2004 Made in Holland, dergisinde yayınlanan bir makalede yer almaktadır.¹⁸ Bu dergide yayınlanan makale şirket amaçlarının üç boyutlu olabileceğini savunmakta bu üç boyutu İnsan, Dünya ve Kâr olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım literatüre de “PPP” prensibi olarak girmiştir.¹⁹ Bu prensibe göre, eskiden anlaşıldığı gibi, insana ve çevreye saygılı davranışların karı azaltmadığı hatta arttırdığı savunulmaktadır. Bu ilke yönetim bilim dalında “üçlü nihai sonuç”²⁰ olarak da bilinmektedir.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, şirketler, giderek kararlarında insanların

¹⁸ Tina Reinders, *Doing business in the Netherlands on the People Planet Profit princile*, Made in Holland, 2003-2004. s. 16-19. Ayrıca, www.maxhavelaar.nl; www.natureandmore.com; www.eosta.com; www.w-concern.com.

¹⁹ PPP İnsan, Dünya ve Kar kelimelerinin People, Planet and Profit olan ilgilizce karşılıklarını ifade etmektedir.

²⁰ İngilizcesi “triple bottom line principle”.

özlemlerine yer vermenin gereğini anlamaktadır. Ancak bu bilinçlenme, henüz sadece kâr amacına yönelik bir bilinçlenmedir.

Yukarıda açıkladığımız gelişmeler sonunda Joseph Stiglitz, küreselleşmenin 10 yıllık uygulama sonucunda vardığı noktayı şöyle değerlendirmektedir: “11 Eylül 2001'deki barbarca saldırılar hepimizin aynı gezegeni paylaştığımızı çok iyi bir şekilde anlamamızı sağladı. Biz küresel bir topluluğuz ve bir arada yaşayabilmek için diğer tüm topluluklar gibi bazı kurallara uymalıyız. Bu kurallar adil ve doğru olmalı (ve böyle oldukları denetlenmeli), güçlülere olduğu kadar fakirleri de dikkate almalı ve temel bir ahlak ve sosyal adalet anlayışını ifade etmelidir.”²¹

IV. Değişimin Başlaması ve İvme Kazanması²²

Bugün geldiğimiz noktada küresel kapitalizmin insanların özlemlerine uymasının gerektiği bilinci hızla yayılmakta, hatta yeni tür kapitalizm tanımları ortaya çıkmaktadır. Yukarıda açıkladığımız pek çok akıma son yıllarda ivme kazandıran iki olay 2008 yılında Amerika'da yaşanan çürük ipotek krizi ve aynı yıl yaşanan Başkan değişikliğidir. Çürük ipotek krizi serbest piyasa ekonomilerinde piyasaların bünyelerinde bulunan hastalıkları göz önüne sermiş, serbest piyasaların kırılabilirliğini ortaya koymuştur. Öbür yandan Başkan adayı Obama tüm seçim platformunu “değişim” üzerine inşa etmiştir. Bu değişim içinde küresel kapitalizmin yayılmasında kullanılan Washington uzlaş-

²¹ Stiglitz age., s.15.

²² Bu bölüm yazarın bu konudaki iki kitabı, Kapitalizmin Son Direnişi ve Wealth Welfare and the Global Free Market kitaplarından sonraki gelişmeleri sunmaktadır.

ması da yer almıştır. Burada değişim ile ilgili bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

“Çürük ipotek” krizi yaşanırken, ekonomiden durgunluk sinyalleri verir vermez devletler piyasaları canlandırma tedbirlerine yönelmiştir. Bu tedbirler vergi indirimleriyle halkı harcamalara yönlendirme “paketlerine” dönüşmüştür. Bu paketler Washington Uzlaşmasının bütçe ve harcamalar disiplini ilkelerinden tavizler vermeyi gerektirmiştir.²³

Yaşadığımız kriz, finans piyasalarının daha etkin halde denetlenmesinin gerektiğini açık seçik ortaya koymuştur. Oysa, denetimlerin kaldırılması Washington Uzlaşmasının temel politikalarındandı.

Krizin finansal bir kriz olduğu dönemde birçok banka ve finansal kurum batma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca bu banka ve kurumlar devlet tarafından kurtarılmış, bir anlamda devletleştirilmiştir. Bu da, Washington Uzlaşmasının özelleştirme ilkesinden de geri adım atılması anlamındadır. Devletlerin bu tutumu “karları özelleştirmek; zararları sosyalleştirmek”²⁴ gibi hicveden tanımlara neden olmuştur.

Küresel kapitalizmin en önemli özelliği mal ve hizmetlerin ülkelerarası ticaretinde tüm engellerin kaldırılmasıdır. Krizin ortaya çıkmasıyla pek çok ülke dış ticarette korumacılığa yönelmiş, ya yerli malların kullanımını cazip hale getirmiş ya da ihracatını teşvik yoluna gitmiştir.²⁵

²³ Türkiye vergi indirimi önlemlerinde diğer ülkelerden farklı bir uygulamaya gitmiştir. Genellikle diğer ülkeler istihdam arttırmak için yerli mallarının satışta alınan vergilerini azaltırken, Türkiye ithal edilen mallara da aynı indirimi uygulamıştır. Örneğin 4. pakette otomobil satın almada vergi indirimi, 5. pakette ise bilgisayar satın almada vergi indirimi yapılmıştır.

²⁴ İngilizce olarak kullanılan tabir, “privatization of profit; socialization of loss” tabiridir.

²⁵ Ayrıntılı örnekler için bakınız: Özer Ertuna, *Krizden Alınacak Dersler Yeni bir Fırsat mı?*, MUFAD Dergisi, Nisan 2009.

Yukarıda açıkladığımız Washington Uzlaşmasına ters düşen uygulamalara ek olarak yaşanan olaylar küresel kapitalizmin bünyesindeki bazı çelişkileri de ortaya çıkarmıştır. Yaşanan kriz, kriz ortamlarında şirket ve ülke çıkarlarının bağdaşmadığını ortaya koymuştur. Şirketler yaşanan krizde kendilerini korumak, krizden az etkilenmek için tasarruf tedbirlerine başvurmakta ve işçi çıkarmaktadır. Bu ise krizi beslemekte ve ülke çıkarlarıyla ters düşmektedir. Ayrıca bu durum kapitalizmin en önemli sorunlarından birini de göz önüne sermektedir. Kapitalizmde işçi bir maliyet unsuru, müşteri ise “kral” olarak algılanmaktadır. Oysa maliyet unsuru olan işçi ücretini aldığı anda müşteri olmaktadır. İşçi çıkarmak, müşteriye kovmak anlamına gelmektedir.²⁶

V. Yeni Kapitalizm Kavramları

Günümüzde, yaklaşın dünya üzerinde on beş yıldır yaygınlaştırılmaya çalışılan Küresel Kapitalizme alternatifler aranmaktadır. Her ne kadar tartışılan ve kimi çevrelerce kabul edilen sistemler genellikle kapitalizmin zayıf yönlerinin onarılmasına çalışmakta, kapitalizmin temel taşlarını değiştirirken geliştirilen sistemlere yine de kapitalist kelimesi kullanılmaktadır. Bu tutumu anlamak da mümkündür. Çünkü günümüzde “kapital” kelimesinin de anlamı yeniden şekillenmektedir. Hepimizin bildiği gibi kapitalist sistem oluşurken kapital “üretim araçları” anlamında kullanılmış, sonra zamanla “sermaye” anlamında kaymıştır. Günümüzde “beşeri kapital” ki buna “insan sermayesi” de diyebiliriz, “fikri kapital”, “sosyal kapital” ve “manevi kapital” gibi kavramlar gide-

²⁶ Jaroslav Vanek, bu soruna “negatif işaret sendromu” adını vermekte ve bunu kapitalizmin temel sorunu olarak görmektedir. <http://ecommons.library.cornell.edu>

rek önem kazanmaktadır.²⁷ Burada kısaca yeni ortaya atılan kapitalizm alternatiflerini ve bunların temel özelliklerini inceleyeceğiz.

Karma Kapitalizm: Karma kapitalizm Hintli düşünürlerin önderliğinde, Amerika'da popüler olan ve yaygınlaşan, ekonomi ve iş hayatına Bhagavad Gita²⁸ ilkelerini öneren bir akımdır. Karma "eylem" ve "hak" anlamına gelen çok kapsamlı gir kavramdır. Karma ilkelerine göre iş hayatında başarının sırrı odaklanmak (concentration), tutarlılık (consistency) ve dayanışmadır (cooperation). İş hayatında insanların servet edinme tutkularını vicdan mutluluğunu arama ile dengelemeleri gerekir. Elde edilen başarı veya başarısızlık eylemlerin sonucudur. İnsanlar başarılarının ve başarısızlıklarının mimarlarıdır. Yöneticiler paradan daha anlamlı hedefler peşinde koşmalıdır. Şirketler de öyle, şirketler işe daha kapsamlı bakmalı ve tüm paydaşlarının, ortakların, çalışanların, müşterilerin, toplumun ve çevrenin ihtiyaçlarını göz önünde tutmalıdır. Şirketler bir yandan değer yaratırken bir yandan da sosyal adalet de yaratabilir.²⁹

Görüldüğü gibi, Karma kapitalizm şirket ve yöneticilerinden hedefleri daha kapsamlı olan eylemler beklemektedir. Karma kapitalizm insanların inançlarına değer veren, bunları iş ortamına taşıyan bir sistemdir. Görüldüğü gibi de dayandı-

²⁷ Bunların İngilizcesi, sırasıyla "human capital", "intellectual capital", "social capital" ve "moral capital" dir.

²⁸ Bhagavad Gita, Hindu inanç sisteminde, Mahabharata destanının bir parçasıdır. Hindu inanç sisteminde Mahabharata ve Ramayana destanlarının çok önemli bir yeri vardır. Bhagavad Gita daha önceki Vedalar, Brahmanalar, Aranyakalar ve Upanişad olarak adlandırılan dini kitapların ilkelerini sistemli bir şekilde anlatan bir kitaptır. Bu kitap kısa ve özdür: 18 bölüm ve 700 beyitten oluşmaktadır.

²⁹ Business Week Online, 30 Ekim 2006 Özel Rapor. http://www.businessweek.com/magazine/content/06_44/b4007091.htm

ğı inanç sistemleri doğuda yaygın olan inanç sistemleridir.

Vicdanlı (Conscious) Kapitalizm: Vicdanlı Kapitalizm tanımını ilk yapan Bangladeşli bir Müslüman olan Muhammad Yunus'tur. Muhammad Yunus kendisini sefalet ve açlıkla savaşmaya adanmış, mikro kredi kavramıyla çalışan Grameen (köy) bankasını kurmuştur. Bu banka ipotek istemeden müşterek kefaletle grup üyelerine iş kurmak için küçük krediler açmıştır. Kurulan banka kısa zamanda sefaletin önlenmesi konusunda çok önemli başarılar elde etmiştir. Muhammad Yunus'un bu çalışmalarıyla ödülleri kazanmıştır. Bu ödüllerin en başında 2006 yılında aldığı Nobel Barış Ödülü gelmektedir.

Muhammad Yunus 10 Ekim 2008 tarihinde Spiegel Online'la yaptığı söyleşide, kapitalizmin gaziye benzediğini, yani başarısız olduğunu söylemiştir. Ancak kapitalizme karşı olmadığını da belirtmiştir. Ona göre, uyguladığı piyasa sistemiyle kapitalizmin yaşaması gerekmektedir. Ancak, kapitalizm sadece kar hedefine odaklanmamalı, topluma ve insanlığa hizmet etmeyi de amaçlamalıdır.³⁰

Muhammad Yunus'un izlediği ilkeler Vicdanlı Kapitalizm kavramının bir sistem haline getirilmesine zemin hazırlamıştır. Muhammad Yunus'in ilkeleri etik ilkeler olarak kabul edilebilir. Bu nedenle de Vicdanlı Kapitalizm etik ilkeler üzerine kurulmuş bir kapitalizmdir. Önerilen sistemde şirketler toplumun paydaşı, sosyal sorumluluğunu özümsemiş ve paydaşlarına hizmet etmeyi amaçlayan şirketlerdir. Şirketlerin paydaşları, ortaklar, müşteriler, çalışanlar, tedarikçiler, diğer kurumlar ve toplumdur. Bu şirketler sadece kar peşin-

³⁰ <http://bx.businessweek.com/conscious-capitalism/view?url=http%3A%2F%2Fmoreover.com%2Fclick%2Fhere.pl%3Fr1638086112%26f%3D9791>

de koşmayıp, “üçlü nihai sonuç” peşinde koşarlar. Bu üçlü nihai sonuç, insan, çevre ve kârdır. Vicdanlı kapitalizm kavramını pek çok büyük şirket benimsemeye başlamıştır. Çünkü pek çok yöneticinin farkına vardığı gibi, vicdanlı kapitalizm, şirket kârlarının önemli bir oranda arttırmaktadır. Bu yöneticilerin söylediğine göre, iyi şeyler yapmak şirket imajını çok olumlu etkilemekte, markanızı müşteri gözünde yüceltmektedir.³¹

Görüldüğü gibi vicdanlı kapitalizm doğu ve batı felsefelerinin kaynaşmasıyla ortaya çıkmakta ve güçlü bir şekilde gelişmektedir. Bir zamanlar New York Times’ın en iyi satan kitabı Megatrends 2000 kitabının ortak yazarı Patricia Aburdence yeni yazdığı Megatrends 2010 kitabını “The Rise of Conscious Capitalism” (Vicdan Kapitalizminin Yükselişi) olarak adlandırmıştır.³²

Vicdanlı Kapitalist: 2009 yılında Michael Strong yönetici çevrelerinde önemli yankılar yapan “Çözüm Olsun” (Be the Solution) adında bir kitap yazmıştır. Kitap ve kitabın alt adı çok iddialıdır. Kitabın alt adı “Girişimciler ve Vicdanlı Kapitalistler Dünyanın Bütün Sorunlarını Nasıl Çözerler” ifadesidir. Yazar bu kitapta kapitalizmin en başarılı sistem olduğunu ama kapitalistlerin hedeflerini ve değer yargılarını değiştirmeleri gerektiğini savunmaktadır. Michael Strong çabalarını “Girişimcilik Ruhunu İyilik İçin Özgürleştirmek” olarak tanımlamaktadır.³³ Michael Strong’un savunduğu görüşleri 7 Mayıs 2009 tarihinde yapılan söyleşiden alarak kısaca açıklayalım.

³¹ http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1999/02/99/e-cyclopedia/735159.stm

³² <http://www.amazon.com/Megatrends-2010-Rise-Conscious-Capitalism/dp/1571744568>

³³ İngilizcesi: Liberating the Entrepreneurial Spirit for Good.

Gelişmenin temeli liberal ekonomi ve girişimcilerdir. “Bir girişimcilik planı yapmak, yeni bir vizyonla yeni bir değer yaratmak için hangi kaynakların kullanılacağını (iyi tanımlanmış mülkiyet hakları), bu kaynakları kullanmanın kurallarını (hukukun egemenliği) bilmek ve bu kaynakları organize etmek ve yönetmek için yeterli serbestliğe sahip olmak gerekir.”

Vicdanlı işyerleri vicdansız veya mekanik olarak değil de vicdanla hareket ederek kar amacı güden kuruluşlardır. Bu kuruluşların kendilerini şu ilkelere adanmalıdır: Sadece kar maksimizasyonuna değil daha köklü ve derin bir amaç oluşturmak. Değer yaratmada paydaş yaklaşımı uygulamak. Bu paydaş yaklaşımında müşterilerin, çalışanların, tedarikçilerin, yatırımcıların, toplumun ve çevrenin çıkarlarını gözetmek. Hizmet eden bir lider olarak kişisel yücelmek yerine, daha derin bir amaca yönelerek paydaş haklarını bağdaştırmak.³⁴

Görüldüğü gibi Michael Strong vicdanlı kapitalizm yerine vicdanlı kapitalist kavramını getirmektedir. Şirket eylemlerinin sebebini yöneticiler olarak görmekte, yöneticilerin vicdanlı hareket etmeleriyle kapitalist sistemin de vicdanlı olacağını savunmaktadır.

Sonuç

Günümüzde kapitalizmin bugün uygulandığı şekliyle uygulanamayacağı ortaya çıkmıştır. Son yıllarda “küreselleşme” adı ile ortaya çıkan kapitalist ekonomik düzen, teknolojinin yarattığı imkânlara rağmen, açlığı ve sefaleti yok edememiş, sosyal ve politik sorunları arttırmış, dünyanın ekolojik dengelerini altüst etmiştir. Bu durum sürdürülebilir bir durum değildir. Dünya kapitalizme alternatif veya alterna-

³⁴ <http://freakonomics.blogs.nytimes.com/2009/05/07/is-there-a-market-for-conscious-capitalists/>

tifler yaratmak, geliştirmek zorundadır. Bugün için bunun hazır reçeteleri yoktur. özüm teknolojinin verdiği yeni imkânlarla, geniş bir katılımla ortaya çıkacaktır. Kapitalizme alternatif yaratmak Doğu ve Batı, zengin ve fakir, tüm ülkelerin görevi olmalıdır. En iyi diyebileceğimiz sistem, Doğu ve Batı'da geliştirilen çözümlerin çapraz döllemesiyle ortaya çıkacaktır.³⁵

Sevindirici olan kapitalizme alternatif arayışlarının giderek ivme kazanmasıdır. Daha da sevindirici olan bu arayışlara Doğu'dan ve Batı'dan katılımlar artmaktadır. Bu katılımlarla kapitalizm insan inandı ve özlmlerine daha iyi cevap verebilecek bir sisteme doğru yol almaktadır.

³⁵ Bakınız: Güler Aras and David Crowther, ed. *Corporate Perspectives on Corporate Governance and CSR*, Gower, 2009. Adlı kitapta Ertuna, Bengi; Ertuna Özer, "Evolution of Corporate Governance and Potential Contribution of Developing Countries" bölümü. Sayfa 183.

Kaynaka

Ertuna, Özer, *Kapitalizmin Son Direnişi*, ALFA, İstanbul, 2005.

Ertuna, Özer, *Wealth Welfare and the Global Free Market - A Social Audit of Capitalist Economics*, Gower, 2009.

Ertuna, Özer, *Krizden Alınacak Dersler Yeni bir Fırsat mı?*, MUFAD Dergisi, Nisan 2009.

Ertuna, Özer ve Ertuna, Bengi, "Evolution of Corporate Governance and Potential Contribution of Developing Countries", s.163-186. (Derleyenler) Güler Aras and David Crowther, *Corporate Perspectives on Corporate Governance and CSR*, Gower, 2009.

Joseph Stiglitz, *Küreselleşme – Büyük Hayal Kırkılığı*, plan b yayınları, 2002.

M. Michel Waldrop, *Karmaşıklık – Düzen ve Kaosun Eşiğinde Beliren Bilim*, Henkel, 2003.

İlhan Güngören: *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İkinci Basım, Eylül 1988.

The International Forum on Globalization, *Alternatives to Exonomic Globalization, A Better World is Possible*, Berrett-Koehler Pbulishers, San Fransisco. 2002.

Tina Reinders, *Doing business in the Netherlands on the People Planet Profit princile*, Made in Holland, 2003-2004.

<http://www.nybooks.com/articles/17244>
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/other/interviews/angell.html>

www.maxhavelaar.nl;
www.natureandmore.com; www.eosta.com;
www.w-concern.com

<http://ecommons.library.cornell.edu>
http://www.businessweek.com/magazine/content/06_44/b4007091.htm

<http://bx.businessweek.com/conscious-capitalism/view?url=http%3A%2F%2Ffc.moreover.com%2Fclick%2Fhere.pl%3Fr1638086112%26f%3D9791>

http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1999/02/99/e-cyclopedia/735159.stm

<http://www.amazon.com/Megatrends-2010-Rise-Conscious-Capitalism/dp/1571744568>

<http://freakonomics.blogs.nytimes.com/2009/05/07/is-there-a-market-for-conscious-capitalists/>

MUFAD DERĐİSİ YAZILARI EBSCOhost TARAFINDAN TARANMAYA BAşLANDI

MUFAD Muhasebe Finansman Dergisi EBSCOhost tarafından bu sayıdan itibaren taranmaya başlanmıştır. Kütüphane ve bilgi belge merkezlerine veritabanı hizmeti sağlayan EBSCOhost, internette yoğun olarak kullanılmakta ve geniş kapsamlı bir platform olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, dergimizin EBSCOhost tarafından taranmasıyla birlikte, yayınlanan bilimsel çalışmaların tümünün uluslararası alanda daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmış bulunmaktadır.